

MUZYKA

Liturgia Sacra 3(1997), nr 1, s. 105-112

REMIGIUSZ POŚPIECH

KULT EUCHARYSTII W MUZYCE NA BOŻE CIAŁO

*Chwal, Syjonie, Zbawiciela,
Chwal hymnami wśród wesela
Wodza i Pasterza rzesz.
Ile zdołasz, sław Go śmiało,
Bo przewyższa wszystko chwałą,
Co wyśpiewać pieśnią chcesz.*

Zacytowana wyżej, pierwsza strofa trzynastowiecznej sekwencji na Boże Ciało "Lauda Sion" w tłumaczeniu Tadeusza Karyłowskiego (1882-1945) wskazuje wyraźnie, iż od najdawniejszych czasów kult Jezusa Chrystusa obecnego w Najświętszym Sakramencie Ciała i Krwi Pańskiej wyrażany był w muzyce, w śpiewie. Dowodów na to dostarczają także teksty wielu późniejszych pieśni eucharystycznych, spośród których można wymienić przykładowo zwrotki siedemnastowiecznego hymnu "Twoja cześć, chwała":

*Tobie dziś dajem z rzeszą tych ludzi
Pokłon i pienie, my Twoi służcy
(...)
Tobie my, Boże, teraz śpiewamy,
Przed Twą światłością nisko padamy.*

Podobne treści spotykamy również w innej, bardzo popularnej pieśni "Zróbcie Mu miejsce", której autorem tekstu jest znany poeta Franciszek Karpiński (1741-1825):

*Otocz Go wkoło, rzeszo wybrana,
Przed Twoim Bogiem zginaj Kolana!
Pieśń chwały Jego śpiewaj z weselem;
On Twoim Ojcem, On Przyjacielem.*

Wymienione wyżej pieśni są dziś w sposób szczególny związane z procesją uroczystości Bożego Ciała, która stanowi kulminację zewnętrznego, publicznego oddawania czci Chrystusowi obecnemu w Najświętszym Sakramencie¹. Z tą też formą kultu Eucharystii związana jest ściśle twórczość muzyczna, czy to w postaci monodii liturgicznej (chorał gregoriański), czy to w formach pieśniowych, czy też dzieł muzyki wielogłosowej (wokalnej i wokalno-instrumentalnej).

11 sierpnia 1264 r. papież Urban IV na mocy bulli "Transiturus de hoc mundo" ustanowił obchodzone dotąd lokalnie święto ku czci Bożego Ciała (*festum Corporis Christi*) dla całego Kościoła. Śmierć papieża zahamowała nieco proces wprowadzania tego święta do powszechnej praktyki liturgicznej, co nastąpiło ostatecznie w początkach XV w. Przyczyniła się do tego w znacznym stopniu ogłoszona przez papieża Jana XXII w tzw. Klementynach (1317 r.) nowa konstytucja nawiązująca bezpośrednio do Klemensa V, który w latach 1311-12 reaktywował postanowienie Urbana IV. Z kolei w końcu XIV w. (1391) papież Bonifacy IX polecił wprowadzić święto Bożego Ciała wszędzie tam, gdzie jeszcze nie było obchodzone. Podobne zalecenie zostało powtórzone podczas obrad Soboru Trydenckiego².

Powyższe rozporządzenia stanowią odzwierciedlenie rozwoju ówczesnej pobożności eucharystycznej, rozwijającej się na Zachodzie co najmniej od XI stulecia³. Szczególne nasilenie kultu Eucharystii miało miejsce w początkach XIII w. na terenie diecezji Liege oraz w diecezjach nadreńskich. W tych też ośrodkach powstały pierwsze teksty, a co za tym idzie, także melodie nowego oficjum o Bożym Ciele⁴. Dzięki temu papież Urban IV mógł jednocześnie z ogłoszeniem wspomnianej wyżej bulli wydać polecenie przyjęcia przez wszystkie diecezje

¹ We wprowadzeniu do procesji uroczystości Bożego Ciała zamieszczonym w Agendzie liturgicznej diecezji opolskiej (Opole 1986, s. 187) czytamy: Lud chrześcijański składa publiczne świadectwo swej wiary i pobożności wobec Najśw. Sakramentu na procesjach, w czasie których obnosi się Eucharystię po drogach w uroczystym obrzędzie wśród śpiewu (podkr. moje - R.P.), szczególnie w uroczystość Bożego Ciała (Instr. Euch. myst. n. 59).

² W ramach obrad 11 października 1551 r. Ojcowie soborowi polecieli kontynuację zwyczaju publicznej czci Najświętszego Sakramentu wyrażanej w formie procesji teoforycznych. Zob. Sacrosanctum Concilium Tridentinum, Pragae 1736, s. 76. Podają za: I. Pawlak, *Gradały piotrkowskie jako przekaz chóralu gregoriańskiego w Polsce po Soborze Trydenckim*, Lublin 1988, s. 23.

³ Zob. J. Pikulik, *Oficjum o Bożym Ciele w świetle historyczno-krytycznym*, CT 44(1974), f. 3, s. 27-28; Z. Zalewski, *Boże Ciało. I. Liturgia*, EK 2, k. 861.

⁴ Zob. np. S. Szymański, *Historia officium Bożego Ciała*, RBL 3(1950), s. 219-229.

specjalnego formularza mszalnego (*Cibavit*) oraz oficjum brewiarzowego (*Sacerdos in aeternum*)⁵ Tradycja przypisuje wprawdzie ich autorstwo św. Tomaszowi z Akwinu, jednakże szczegółowe badania źródłowe dowiodły, że Doktor Anielski - jak nazywany jest św. Tomasz - dokonał najprawdopodobniej jedynie kompilacji istniejących już we wcześniejszej praktyce liturgicznej tekstów i melodii⁶

Związana z początkowym okresem rozwoju kultu eucharystycznego twórczość liturgiczno-muzyczna zachowała się w trzynastowiecznych księgach liturgicznych, spośród których należy wymienić przede wszystkim legendarz rzymski, cantatorium dominikańskie z klasztoru w Marienthal⁷, brewiarz premonstratenski ze Strachova (tzw. *Strahovska Knihovna*)⁸ oraz kodeksy cysterskie (głównie z terenu Francji)⁹ Notują one różne oficja na Boże Ciało, bardziej lub mniej zbliżone, bądź też identyczne z przypisywanym św. Tomaszowi tzw. oficjum rzymskim. Najstarszy i kompletny jego przekaz, zatytułowany: *Officium novae solemnitate Corporis Domini Jesu Christi singulis annis feria quinta post octavam Pentecostes*, zawiera rękopis Ms. 1143 Biblioteki Narodowej w Paryżu. Kodeks ten posiada niezwykle cenne - zarówno dla badań liturgicznych, jak i muzycznych - marginesowe dopiski, które wskazują szczegółowe pochodzenie melodii do poszczególnych tekstów¹⁰ Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na fakt, iż oficjum rzymskie przetrwało do czasów reformy Piusa V przeprowadzonej w 1568 r. na podstawie bulli "Quoad a nobis". Poprzez umieszczenie tegoż oficjum, jak również formularza mszalnego *Cibavit*, w księgach liturgicznych wydanych po Soborze Trydenckim na polecenie Piusa V, teksty te przetrwały w konsekwencji do czasów ostatniej reformy liturgicznej Vaticanum II. Istotne zmiany w oficjum wprowadzono decyzją konstytucji apostolskiej "Laudes canticum" z dnia 1 XI 1970 r., natomiast teksty mszy na Boże Ciało zostały przejęte przez Mszał Rzymski.

Wspomniane wyżej przekazy źródłowe dostatecznie obrazują, istniejące już w początkowym okresie kształtowania się liturgii uroczystości Bożego Ciała, bogactwo tekstów, jak też - w konsekwencji - różnorodność przejmowanych, bądź nowo tworzonych melodii. Dla naszych rozważań szczególnie interesujące są hymny i responsoria oraz teksty formularza mszalnego, które - wraz z rozwojem wielogłosowości - niejednokrotnie stanowiły źródło inspiracji dla kompozytorów

⁵ Zob. Z. Zalewski, Święto Bożego Ciała w Polsce do wydania Rytułu Piotrkowskiego (1631), w: *Studia z dziejów liturgii w Polsce*, red. M. Rechowicz, W. Schenk, Lublin 1973, s. 118.

⁶ Zob. Pikulik, art. cyt., s. 39.

⁷ W kodeksie tym znajdujemy dopisane w początkach XIV w. interesujące oficjum rymowane o Najświętszym Sakramencie "Gaude, felix parens ecclesia".

⁸ Przekaz ten, reprezentujący tradycję norbertańską czeskiego Strachova, zawiera najstarszy kompletny zapis oficjum na Boże Ciało.

⁹ Szczegółowy opis wymienionych kodeksów wraz z opisem ich zawartości pod kątem uroczystości Bożego Ciała zob. w: Pikulik, art. cyt., s. 30-35.

¹⁰ Tamże, s. 35-37.

różnych epok. Powstające zaś dzieła muzyczne znacząco przyczyniały się do ubogacenia uroczystej liturgii omawianego święta.

Pośród hymnów związanych z uroczystością Bożego Ciała najwcześniejsze źródła notują następujące utwory: "Pange lingua", "Sacris solemniis" oraz "Verbum supernum"¹¹ Utwory te początkowo nie posiadały stałego miejsca w oficjum i w poszczególnych rękopisach występują w różnych miejscach liturgii godzin. Zauważmy w tym miejscu rzecz charakterystyczną, iż w miarę rozpowszechniania się wymienionych hymnów wyodrębniły się z nich końcowe partie tekstu (ostatnie dwie zwrotki), które z biegiem czasu zaczęły funkcjonować oddzielnie. Były to: "Tantum ergo sacramentum" z hymnu "Pange lingua", "Panis angelicus" z hymnu "Sacris solemniis" oraz "O salutaris hostia" z hymnu "Verbum supernum". Śpiewy te stawały się stopniowo coraz bardziej powszechne. Zaczęto je również tłumaczyć na języki narodowe i jako takie weszły do "żelaznego" repertuaru pieśni kościelnych, zachowując oryginalną melodię.

W Polsce szczególną popularność zyskały "Tantum ergo sacramentum" ("Przed tak wielkim sakramentem") i "O salutaris hostia" ("O zbawcza hostio"), które do dziś śpiewane są w obydwu wersjach językowych: łacińskiej i polskiej. O ile druga z tych pieśni funkcjonuje zawsze z tą samą melodią, to pierwszy tekst doczekał się ich więcej. Na przykład "Chorał Opolski" (t. 2) podaje w sumie aż siedem różnych melodii: cztery do tekstu łacińskiego i trzy do polskiego¹² Trzeci z wymienionych tekstów nie zyskał już takiej popularności, choć zawarte w nim treści również można odnaleźć w niektórych pieśniach eucharystycznych, takich jak: "Pokarmie aniołów, Tyś życia jest źródło" czy "Pokłon Tobie, o anielski Chlebie". Nie są to już jednak dosłowne tłumaczenia, a jedynie rodzaj parafrazy, które posiadają też odrębne, nie związane z oryginałem, melodie.

Z biegiem czasu repertuar hymniczny, szczególnie ten związany z procesją, poszerzył się o kolejne utwory, z których należy wymienić przede wszystkim: "Aeterne Rex altissime", "Iesu nostra redemptio", "Salutis humanae Sator" czy towarzyszący wszystkim uroczystościom "Te Deum laudamus"¹³

O wiele większa różnorodność, a także dowolność w zakresie liturgicznej funkcji, istniała w odniesieniu do responsoriów, których w sumie - biorąc pod uwagę jedynie wymienione wyżej najstarsze przekazy - notujemy ponad dwadzieścia. W liczbie tej znajdujemy wszystkie te, które weszły do brewiarza po reformie Piusa V w 1568 r. Są to: "Immolabit haedum", "Comeditis carnes",

¹¹ U cystersów hymny te wykonywano już w 1252 r. Zob. tamże, s. 35.

¹² Poszczególne melodie można śpiewać z obydwoma tekstami. Praktyka taka istnieje do dziś w diecezjach śląskich.

¹³ Zob. Liber Usualis Missae et Officii pro Dominicis et Festis, Parisiis-Tornaci-Romae 1934, s. 950-959; Graduale Sacrosanctae Romanae Ecclesiae de Tempore et de Sanctis, Solesmis 1979 s. 850-857.

"Respexit Elias", "Coenantibus illis", "Acceptit Jesus calicem", "Ego sum panis vitae", "Qui manducat meam carnem" oraz "Misit me vivens Pater"¹⁴

Pozostając w kręgu officium divinum należy zwrócić jeszcze uwagę na dwa teksty, które często inspirowały twórców muzyki wielogłosowej i które, z biegiem czasu, weszły również do repertuaru śpiewów wykonywanych podczas procesji Bożego Ciała. Są to: antyfona do kantyku Benedictus "Ego sum panis vivus" oraz antyfona do Magnificat "O sacrum convivium" Dodajmy ponadto, iż parafrazy tych tekstów odnajdujemy także w w niektórych, popularnych do dziś, pieśniach kościelnych, takich jak: "Pan zstąpił z nieba pod postacią chleba", "O Święta Uczto, gdzie swoim Ciałem" czy "O Święta Uczto, w której pożywamy".

Najbardziej stały spośród wszystkich tekstów związanych z liturgią uroczystości Bożego Ciała pozostał formularz mszalny. Składa się on z następujących śpiewów:

- introit "Cibavit eos ex adipe frumenti";
- graduał "Oculi omnium in te sperant, Domine";
- Alleluja z wersetem "Caro mea vere est cibus";
- sekwencja "Lauda Sion, Salvatorem";
- ofertorium "Sacerdotes Domini";
- communio "Quotiescumque manducabitis panem"

Istotną część liturgii Bożego Ciała stanowi - jak już wspomniano - procesja teoforyczna. Z nią też związany jest w głównej mierze omawiany nurt twórczości muzycznej. Najwcześniejsze wzmianki o procesji na Boże Ciało pochodzą z diecezji kolońskiej i dotyczą lat 1264-71¹⁵ W XIV wieku znana była także w innych krajach, jak Anglia, Hiszpania, Włochy, Francja, a także Polska¹⁶ Oficjalne dokumenty Kościoła wspominają o niej jednakże dopiero w 1429 r. (bullę "Innefabile sacramentum" papieża Marcina V), zaś w księgach liturgicznych pojawiła się dopiero w *Caeremoniale Episcoporum* w 1600 r. i w *Rituale Romanum* w roku 1614. Od samego początku istotny element procesji stanowił śpiew. Procesja polegała bowiem - mówiąc najbardziej ogólnie - na kroczeniu za Najświętszym Sakramentem ze śpiewem. W XV w. wykształciła się (m.in. pod wpływem powszechnej na terenie Niemiec procesji błagalnej o urodzaje) znana do dziś forma procesji na Boże Ciało z czterema "statio", z odczytywaniem fragmentów Ewangelii, błogosławieniem Najświętszym Sakramentem i - co dla nas szczególnie istotne - znaczącym udziałem śpiewu¹⁷ W najstarszym polskim opi-

¹⁴ Zob. Liber Usualis, s. 926-939.

¹⁵ Zob. P. Browe, Die Verehrung der Eucharistie im Mittelalter, München 1933, s. 94-97.

¹⁶ W Polsce święto Bożego Ciała wprowadzono najpierw w diecezji krakowskiej za czasów biskupa Nankera (1320 r.), następnie także w innych diecezjach (zob. Zalewski, art. cyt., s. 110-118). Natomiast pierwsze wzmianki o samej procesji pochodzą także z XIV w. i dotyczą diecezji wrocławskiej i płockiej (zob. tamże, s. 134-136 oraz H. Sobeczko, Liturgia katedry wrocławskiej według przedtrydenckiego "Liber Ordinarius" z 1563 roku, Opole 1993, s. 126-127).

¹⁷ Zob. przykładowo: B. Nadolski, Liturgika. II: Liturgia i czas, Poznań 1991, s. 119.

sie procesji Bożego Ciała zachowanym w czternastowiecznym "Ordinale Plocense" mowa jest o śpiewaniu podczas niej responsoriów jutrzni, hymnu "O salutaris Hostia" oraz antyfony "O sacrum convivium"¹⁸ Bogaty był również zestaw śpiewów w katedrze wrocławskiej w wieku XV, gdzie obok responsoriów uroczyste śpiewano hymn "Te Deum laudamus" oraz pieśń w języku niemieckim "Nun bitten wir den heiligen Geist"¹⁹

Wraz z rozwojem procesji teoforycznej na Boże Ciało rozwijają się różne formy muzycznego jej ubogacania, zależne z jednej strony od ogólnego stylu epoki, z drugiej zaś od lokalnych, ubogaczanych tradycją zwyczajów. Należy też wspomnieć w tym miejscu o swoistego rodzaju udratyzowaniu, uteatralnieniu procesji (np. różnego rodzaju "Ludus de Corpore", "Autos Sacramentales" czy "Corpus Christi Play"), powstałych już w XIV w., a rozpowszechnionych szczególnie w okresie baroku²⁰ W inscenizacjach tych muzyka pełniła niepoślednią rolę, choć trzeba tu przyznać, iż informacje na ten temat są dość zdawkowe. W zachowanych informacjach źródłowych ich autorzy skupiają się bowiem przede wszystkim na zewnętrznym opisie obyczajowości i widowisk (dramatów), które wystawiano przy poszczególnych ołtarzach.

Analizując bliżej zachowane źródła - księgi liturgiczne (szczególnie rytuały i agendy) oraz muzykalia i inwentarze - możemy stwierdzić, iż podczas procesji wykonywano z jednej strony tradycyjne śpiewy monodii liturgicznej, z drugiej zaś powstającą na bieżąco muzykę wielogłosową. W okresie renesansu wielogłosowo opracowywano przede wszystkim hymny, w drugiej kolejności części mszalne, a z czasem także responsoria i antyfony. Szczególną popularnością wśród kompozytorów cieszył się przede wszystkim hymn "Pange lingua"²¹, który 3-głosowo opracował już w latach 1433-35 Guillaume Dufay (ok. 1400-1474)²². Niecały wiek później (ok. 1513-21) na melodii tego hymnu oparł cały cykl mszalny ("Missa Pange lingua") jeden z najwybitniejszych twórców muzyki renesansowej Josquin des Pres (ok. 1440-1521). Wspaniałe, wielogłosowe opracowanie omawianego tekstu pozostawił również inny z wielkich mistrzów tej epoki Giovanni Pierluigi da Palestrina (1525-1594).

W kolejnych epokach wymienione wyżej teksty również były wielokrotnie opracowywane przez twórców sztuki muzycznej. Od czasów baroku tworzono, rzecz jasna, najczęściej opracowania wokalnie-instrumentalne. Kompozycje te stanowiły nieodłączny element uroczystej liturgii Bożego Ciała, która prawie

¹⁸ Zob. Zalewski, art. cyt., s. 134.

¹⁹ Zob. H. Sobeczko, dz. cyt., s. 129-131.

²⁰ Zob. J. Okoń, Boże Ciało. II. Inszenizacje, EK 2, k. 862-863.

²¹ Zob. W. Bretschneider, Pange lingua, w: Das Große Lexikon der Musik, t. 6, red. M. Honneger, G. Massenkeil, Freiburg 1981, s. 189.

²² Warto dodać, iż twórca ten należy również do jednych z najwcześniejszych autorów wielogłosowego opracowania sekwencji na Boże Ciało "Lauda Sion salvatorem" (3-głosowe z 1433-35 r.).

zawsze sprawowana była z udziałem kapeli muzycznej²³ Analizując zachowane źródła zauważamy wyraźnie coraz większą popularność - przynajmniej wśród twórców muzyki wielogłosowej - dwóch szczególnie tekstów: hymnu "Pange lingua" z wyraźnym wyodrębnieniem "Tantum ergo" jako samodzielnych kompozycji²⁴ oraz sekwencji "Lauda Sion". Wertując zachowane katalogi i inwentarze, szczególnie te pochodzące z XVIII i początków XIX w., spotykamy sporą liczbę takich opracowań. W drugiej połowie osiemnastego stulecia powstała i rozwinęła się także specyficzna, związana wprost z liturgią omawianego okresu, forma muzyczna, którą były tzw. "Stacje na Boże Ciało", określane też jako "Responsoria na Boże Ciało". Był to cykl czterech kompozycji do różnych tekstów, wybieranych najczęściej spośród wymienionych wyżej responsoriów lub hymnów²⁵, opracowany na czterogłosowy chór i orkiestrę, złożoną często z samych instrumentów dętych. Obsada taka wskazuje na fakt, iż utwory te mogły być wykonywane również w drodze podczas procesji. Tego rodzaju kompozycje spotykamy przede wszystkim na terenie Austrii, w południowych Niemczech, w Czechach, na Morawach i na Śląsku²⁶ W zbiorach polskich zachowały się jedynie pojedyncze dzieła utrzymane w tej formie. Przykładowo można tu wskazać na zachowane w archiwum oo. paulinów na Jasnej Górze "Hymni in Solemni Processione SS. Corporis Christi" Józefa Elsnera (1769-1854), które powstały w 1824 r., a trzy lata później zostały wydane u A. Płacheckiego w Warszawie²⁷. Po reformie cecylińskiej podobne cykle utworów komponowano na chóry bez udziału instrumentów. Egzemplifikacją tego nurtu są na przykład do dziś wykonywane "Responsoria na Boże Ciało" Eugeniusza Gruberskiego (1870-1923)²⁸

²³ Udział w procesji Bożego Ciała należał do podstawowych obowiązków muzyków kapel kościelnych, które w omawianym okresie istniały prawie przy wszystkich większych parafiach i klasztorach. Zob. np. P. Podejko, Kapela wokalnie-instrumentalna paulinów na Jasnej Górze, Kraków 1977, s. 74-75.

²⁴ Na przykład jeden z bardziej znaczących twórców osiemnastowiecznej muzyki religijnej Michael Haydn (1737-1806) skomponował aż dwadzieścia różnych opracowań tekstu "Tantum ergo".

²⁵ Czasem wykorzystywany był tylko jeden tekst (hymn "Pange lingua" bądź sekwencja "Lauda Sion"), który dzielono na cztery fragmenty. Tak są, na przykład, ukształtowane powstałe w latach 1765-69 "Responsoria de venerabili sacramento" Josepha Haydna (1732-1809) oparte na tekście "Lauda Sion". Dodajmy, iż twórca ten już wcześniej opracował ten tekst (około 1750 r.) w jednoczesiowej formie motetowej ("Lauda Sion. Motetto de venerabili sacramento").

²⁶ Na Śląsku szczególną popularnością cieszyły się "Stationes in usum Theophoricae Processionis" Josepha Schnabla (1767-1831), które w niektórych parafiach wykonywane są do dnia dzisiejszego. Kompozytor wykorzystał w nich następujące teksty z liturgii Bożego Ciała: "Caro mea vere est cibus" (wers z Alleluja mszalnego), "Ego sum panis vivus" (antyfona do Benedictus), "O Quam suavis est Domine" (antyfona do Magnificat I Nieszporów) oraz "O sacrum convivium" (antyfona do Magnificat z II Nieszporów). Zob. R. Pośpiech, Stacje na Boże Ciało w twórczości kompozytorów śląskich XIX wieku, w: Eucharystia w literaturze, muzyce i sztuce sakralnej (w druku).

²⁷ Kompozytor wykorzystał tu następujące teksty: "O Salutaris Hostia", "Pange lingua gloriosius", "Tantum ergo sacramentum" oraz "Ecce panis angelorum" (21 zwrotka sekwencji "Lauda Sion").

²⁸ Wykorzystano tu teksty responsoriów: "Homo quidam", "Immolabit hoedum", "Respexit Elias", "Misit me vivens Pater" oraz - dodatkowo na zakończenie - antyfony "O sacrum convivium".

W XIX w. wielogłosowe kompozycje do tekstów łacińskich zastępowane były coraz częściej pieśniami religijnymi w językach narodowych. W pochodzących z tego okresu śpiewnikach wydawanych na Śląsku spotykamy specjalne pieśni o treści opisującej życie Pana Jezusa przeznaczone do wykonania przy poszczególnych ołtarzach. Są to: "Jezu! Ciebie wyznajemy", "Tobą żydzi pogardzili", "Za szyderskie naigrwanie" oraz "Piotr się na głos służebnicy wyprzysiągł Mistrza swego" Z biegiem czasu repertuar ten wyszedł z użycia i zastąpiono go dowolnymi pieśniami eucharystycznymi.

Zaprezentowany wyżej ogólny przegląd twórczości powstałej w związku z kultem Najświętszego Sakramentu, a związanej przede wszystkim z liturgią Bożego Ciała, reprezentuje nurt typowo użytkowej muzyki religijnej. Na koniec warto wspomnieć te dzieła, które weszły do podstawowego repertuaru koncertowego i zaliczane są powszechnie do arcydzieł sztuki muzycznej. Należy tu wymienić przede wszystkim: uroczy w swojej prostocie motet "Ave verum" KV 618 Wolfganga Amadeusza Mozarta (1756-1791)²⁹, liryczno-kontemplacyjny "Panis angelicus" Cesara Francka (1822-1890)³⁰, majestatyczne "Tantum ergo" B-dur Antona Brucknera (1824-1896)³¹ oraz monumentalny, osiemnastoczęściowy cykl organowy "Livre du Saint Sacrement" Oliviera Messiaena (1908-1992)³².

Wymienione wyżej dzieła w pełni potwierdzają fakt, iż charakterystyczny dla religijności Kościoła katolickiego kult Eucharystii we wszystkich epokach muzyki europejskiej inspirował twórców sztuki muzycznej. Należy jeszcze raz podkreślić, iż najczęściej inspiracja ta wpływała bezpośrednio z uroczystej i rozbudowanej liturgii Bożego Ciała z nierozzerwalnie z nią związaną procesją teoforyczną. Powstająca do eucharystycznych tekstów muzyka doskonale oddaje nastroj wyrażony w pierwszych słowach hymnu Godziny czytań uroczystości Najświętszego Ciała i Krwi Pańskiej, dziś, niestety, częściej odmawianego, niż śpiewanego:

*Niech radość przenika ten dzień uroczysty
I pieśni pochwalne unoszą się z duszy.*

²⁹ Utwór ten w oryginale przeznaczony jest na czterogłosowy chór mieszany i zespół smyczkowy.

³⁰ Kompozycja ta, przeznaczona na tenor solo, organy, harfę, wiolonczelę i kontrabas, stanowi fragment "Messe a trois voix" op. 12. Dodajmy w tym miejscu, iż twórca ten opracował nadto tekst "O salutaris hostia" (trzy różne wersje) oraz "Tantum ergo sacramentum"

³¹ Dzieło to przeznaczone jest na chór mieszany, dwa rogi, dwoje skrzypiec, kotły i organy. Warto w tym miejscu dodać, iż Bruckner aż ośmiokrotnie opracował powyższy tekst (w większości na chór mieszany), a ponadto trzykrotnie inny hymn eucharystyczny "Pange lingua"

³² Z bogatej twórczości religijnej Messiaena należy tu jeszcze wskazać na chóralny motet "O sacrum convivium" oraz orkiestrowy "Hymne au Saint Sacrement".